

?Defensores de drets i de vida

Jenn Díaz debuta a Setembre amb un article carregat d'emotivitat i força sobre les dones que han hagut d'escollir entre una militància més activa o les tasques de cures, i decantar-se per aquestes mentre els seus companys homes continuen en la lluita més pública | Hi explica la història de la colombiana Kathe Arias, i de com la violència també afecta al fet de maternar i defensar la vida des de les cures. Una història en la que ha aprofundit arran de la seva participació en una visita d'una delegació de cooperació catalana

Libertad, la filla de Kathe Arias, jugant durant la trobada amb les autoritats i la guàrdia indígena de Corinto | Jenn Díaz

Moltes dones, al llarg de la història, han vist com la seva situació personal i el context social i polític dels seus països les han fet triar: la militància activa i l'activisme comunitari, o la tasca de cures menystinguda i desatada sempre pels moviments. No és diferent en els contextos més extrems, amb conflictes armats permanents i de fons. La vida no s'atura enmig de la guerra, quina sigui la seva forma, i s'obre pas a través de xarxes de dones que l'acullen. A Colòmbia, país sacsejat per un context ple de complexitat i tanta violència, la història de moltes dones ha estat assumir allò que no es veu: la cura, despolititzada. Aquest és un fenomen, la despolitització de les cures, universal. No perquè les dones que les sostenen considerin que la seva tasca és menys important per a la resistència dels pobles, sinó perquè hi ha tot un sistema al darrere volent minimitzar i invisibilitzar la feina reproductiva. En casos de conflicte, com deia, la tria sembla un imperatiu: o t'uneixes a la causa, o sostens la vida ?i la mort? que hi ha al voltant. La història de la Kathe Arias és la història de tantes arreu: una història que ve a contradir la idea patriarcal que cuidar et fa passiva davant la injustícia.

Les fronteres entre l'esfera pública i la privada, tan ben definides en altres èpoques, avui en dia són difuses, perquè el que hem conegut com a militància o vida política tenia uns paràmetres que només podien assolir aquells que s'hi dedicaven en exclusiva. Històricament, no descobreixo res, els qui podien dedicar-se en exclusiva a les lluites públiques ?descuidant-ne les privades? eren els homes. Els feminismes van caminar cap a altres formes d'entendre les resistències i la implicació social dels entorns: per una banda, les dones van acabar envaint espais que els eren prohibits, no sense hostilitat i enmig d'unes dinàmiques profundament conservadores, jeràrquiques i patriarcals; i per l'altra, també van resignificar els seus propis espais com a polítics. La qüestió és que aquestes dues aportacions van recaure, totes dues, sobretot en elles. Ja no eren les dones que dedicaven el seu temps exclusivament a les cures, i tampoc eren dones que dedicaven, com ells, el seu temps exclusivament a la lluita comuna. Els drets conquerits per les dones, històricament, s'han assolit no tant per una consciència col·lectiva dels seus companys i de les seves èpoques, sinó que s'han recolzat en els equilibris i la doble càrrega de les interessades. Si vols participar políticament del teu país, troba la manera de desdoblar-te. La precarietat de la majoria dels drets de les dones és deguda als equilibris sobre els quals se sostenen. De mica en mica, aquests equilibris han estat assumits per la societat, i és només d'aquesta manera que els drets passen de conquerits a consolidats. No hi som, encara.

Kathe Arias, després de la trobada amb les autoritats indígenes a la tulpa, en el marc del viatge de seguiment de cooperació catalana Foto: Jenn Díaz

El cas de la Kathe Arias és també hereu d'aquests temps de canvis: un món vell que s'apaga, i un de nou cabut que mira de trobar el seu lloc. Filla de sindicalistes, va començar a estudiar filosofia a Bogotà. Com moltes altres colombianes, coneixia la realitat del seu país però no havia viscut de prop i en primera persona la crueltat de la violència i el context del conflicte armat. Va créixer a un poble sense patir directament les conseqüències d'un narcoestat ferotge, però no era aliena a la història de Colòmbia. A mitja carrera, la Kathe va quedar embarassada del seu primer fill, en Sua. Malgrat les dificultats de maternar i continuar formant-se, va continuar els seus estudis de filosofia fins que va ser incompatible amb la seva forma de vida. És aquí on podríem situar la primera de les tries que el sistema et reclama, però la seva decisió va recaure en favor de la vida: va deixar d'estudiar presencialment filosofia i va començar els seus estudis d'educació a distància, per fer-ho compatible amb la criança del seu fill, de qui se n'ocupava sobretot ella. L'Augusto, el pare d'en Sua, líder indígena i anarquista, no va haver de renunciar en cap cas ni a la paternitat ni a la seva aportació política en la seva comunitat. Perquè els líders i els activistes puguin ser líders i activistes, algú ha d'estar assumint tot allò que no es veu. En aquest cas com en tants, la participació política i la carrera acadèmica que van quedar truncades van ser les d'ella.

Reunió de coordinació a Bogotà, abans de la trobada amb les institucions colombianes. Kathe Arias i César Galarza prenen notes Foto: Jenn Díaz

La vida d'en Sua i la Kathe, però, canvia radicalment quan assassinen l'Augusto. La violència del país, que havien viscut sempre com un context de fons, els travessa les seves vides. A partir d'aquell moment comença el que la Kathe ha anomenat *maternar un dol*. El seu fill, que només tenia dos anys, necessitava un acompanyament que abordés totes les qüestions alhora: què volia dir la mort, què és un assassinat, per què el seu pare havia estat assassinat, per què algunes idees eren una font de risc al seu país, quin era el seu país, i com seria a partir de llavors la seva vida. Les condicions de la Kathe es transformen i passa a convertir-se en una mare proveïdora, en una cercadora d'estabilitat emocional i econòmica per a la seva família. Aquí comença una història de dualitats i, com deia, hereva d'aquest segle i del lloc que ocupen les dones. La violència a Colòmbia l'ha exposat a un doble rol: no abaixar els braços i reclamar justícia, veritat i reparació... i alhora, per decisió pròpia, no abandonar la infància, la cura del seu fill petit. Només una de les dues cares de la moneda és reconeguda socialment com a lluita. Els entorns la volen maternal, la volen protectora, i això automàticament la desactiva com a dona defensora d'una causa justa que també la remou.

Com a totes les guerres, les històries individuals i privades conformen tot un context que s'obvia, una teranyina de quotidianitats que sostenen el centre de la història, amb la seva tensió, però que no en formen part. Hi ha a Colòmbia, com a tots els països amb conflictes permanents i eternitzats, tantíssimes dones invisibles, fora d'escena, que no tenen relat propi. La Kathe, com milers de dones al llarg de la història i a qualsevol país, combina els seus anhels i la seva ambició per participar activament en el seu entorn, i els fa compatibles amb vetllar per la seva vida i els seus vincles. Amb l'assassinat del pare del seu fill, decideix obrir vies legals per mirar de trobar alguna mena de reparació. Saber la veritat, tenir garanties de no repetició, reparar un dol intermitent i desigual. Buscant justícia, per poder fer memòria ?també com a part del procés de maternar aquest dol del seu fill? i contribuir a la feina col·lectiva que es fa a Colòmbia amb els crims del conflicte armat i les seves víctimes, la Kathe s'adona que s'està exposant. Igual que totes les persones incòmodes per al poder ?que a Colòmbia té formes diverses i cadascuna d'elles té la seva dinàmica i els seus perills?, la Kathe, denunciant i fent recerca, ha de tornar a triar. La lluita li exigeix assumir uns riscos que com a dona està disposada a assumir, però que com a mare d'en Sua no es pot permetre. Les amenaces i la violència tornen a prendre posició a la seva vida. I abaixa la intensitat. I és un número més en el recompte no oficial de persones desplaçades pel conflicte armat del seu país. Canvia de lloc de residència, busca una certa seguretat, mira de sobreviure, materna un dol, acompanya una criatura: intenta no desaparèixer enmig de tot plegat.

Reunió a la tulpa de Corinto, amb les autoritats i la guàrdia indígena. Kathe i la seva filla Libertad es presenten
Foto: Jenn Díaz

Una de les formes que troba per poder conjurar totes les seves ànimes és a través del brodat. Amb els teixits ?part fonamental, espiritual i cultural de molts pobles colombians? i l'artesanía acaba trobant un espai comunitari, reparador, per poder acompanyar el seu fill, per sentir que fa alguna contribució, i que alhora no li exigeix renunciar a la cura d'en Sua. És evident que la forma de lluitar de moltes dones és inspiradora, des de la no-violència i des dels marges, en silenci i comunitat, sense fer gaire soroll però sense descans... però la majoria d'elles hi arriben perquè no troben el seu espai en la lluita històrica, l'oficial. En les estratègies de memòria, resistència i lluita només hi encaixem sense vincles, desarrelades, despullades per a l'enemic. Perquè els vincles ens fan dèbils, fràgils: ho saben a la guerra, ho saben els actors armats de Colòmbia, ho saben a les trinxeres. I moltes d'elles no estan disposades a desprendre's d'aquests vincles, abracen la vulnerabilitat que els comporta i troben altres formes de resistir menys reconegudes, però espiritualment molt potents. Les *bordanzas de la memoria* li ofereix poder maternar i lluitar alhora, i el seu fill pot formar part activa d'aquesta lluita, perquè també és un subjecte de dret. Si no pot involucrar en Sua, que és part afectada tant com ella, no és revolucionari, no la transforma i no va a l'arrel.

Libertad i Sua, fills de Kathe Arias, durant una trobada de les autoritats indígenes del Consejo Regional del Norte del Cauca amb una delegació catalana de la qual forma part l'autora de l'article Foto: Jenn Díaz

L'assassinat del pare d'en Sua no és l'única vivència violenta que viuran, perquè anys més tard, embarassada de la seva segona filla, la Libertad, el seu company, en César, sobreviu a un atemptat. En César Galarza, comunicador del poble indígena Nasa, al Nord del Cauca colombià, és dins d'un cotxe que pateix un atemptat amb víctimes mortals i ferits. Ell sobreviu, i comença aquí un segon dol, una segona experiència i una segona sacsejada per a la família de la Kathe. És en aquest punt, també, quan comença a repetir-se ?amb molts matisos? una certa història. La Kathe torna a estar en el nucli d'una experiència que no la prendrà a ella com a centre. Evidentment, el fet que l'atemptat el pateixi el seu company, des de tots els punts de vista ?institucional, social, comunitari, emocional? el converteix a ell en el defensor que mereix protecció, acompanyament i atenció a diferents nivells. La figura de la Kathe, que podem vincular a milers de dones en situacions similars a la seva, es torna a desdibuixar. Acabada de parir, amb un dol encara a mitges, sense haver pogut recuperar un cert espai polític que la dimensiona en la seva totalitat, torna a quedar relegada al lloc de la cura, al rol protector i maternal. I des del punt de vista de la institució, és només un complement. Pren, de nou, un espai d'espectadora de la seva pròpia situació i s'ha d'abstenir de la seva participació activa.

Kathe Arias allesta la seva filla Libertad durant una reunió a Santander de Quilichao Foto: Jenn Díaz

La Kathe, en César, en Sua i la Libertad van venir a Catalunya, acompanyats pel Programa Català de Protecció de Defensors i Defensores de Drets Humans. El seu cas ens demana tota la complicitat per atendre de manera completa la seva vivència: malgrat que l'atemptat el pateix en primera persona en César, es reclamen com un tot que no pot entendre's per separat. Reconeixen la interdependència i el vincle que els fa dèbils, però també forts. Les mesures de protecció, la condició de defensor, el centre de l'estratègia és en César, però no es pot obviar el paper de sosteniment i la mirada de la Kathe en tota la qüestió. De la mateixa manera, quan el defensor o la defensora és líder de la comunitat indígena, les mesures de protecció no poden obviar l'organització profundament comunitària del poble. Si les mesures no s'adapten a les característiques de les persones que volen protegir, les acabaran desprotegint. El procés de retorn acaba situant la feina del César en el criteri que preval. Les mesures de protecció oficials de l'Estat contempnen l'activitat i els moviments del César, però la Kathe també està exposada. Quan viuen situacions de violència, amenaces o moments de perill, ella porta una nena petita al coll la major part del temps. El lloc de residència per minimitzar riscos la deixa sense xarxa, i per tant completament dedicada a les cures. Es converteix en l'acompanyant, i des de les organitzacions acaben considerant que maternar minimitza riscos. De nou, una identitat desdibuixada. Desvinculada familiarment, socialment, políticament. El risc del defensor, pensat des de la institució com un risc de caràcter individual o formalment organitzat, s'ha traslladat a la família, però les mesures de protecció no acaben d'adaptar la mirada a les seves necessitats.

La Kathe Arias, la seva experiència de vida, és una més. Una dona més que ha hagut de renunciar a la seva participació activa en la seva comunitat en favor de la vida, almenys temporalment. La consideració de defensora o de lluitadora, en termes institucionals i socials, escapa de la lògica de les cures, i deixa invisibles tantes persones que no encaixen en el motlle patriarcal de resistència i militància. Defensar els drets de tothom ha estat sempre una tasca incompatible amb el sosteniment de la vida, però no és cert: l'exemple de milers de dones, amb estratègies alternatives i propostes permeables a les cures, ens assenyalen el camí. Només cal que hi dediquem una mica de temps i que fugim dels estereotips. N'hi ha que defensen drets amb una mà i sostenen la vida amb l'altra: haurem de pensar qui les acull a elles.